

Tremendous Tribute

פרשת חיי שרה תשפ"א

/GENESIS

23 / 1-10

PARASHAS CHAYEI SARAH

¹ Sarah's lifetime was one hundred years, twenty years, and seven years; the years of Sarah's life. ² Sarah died in Kiriath-arba which is Hebron in the land of Canaan; and Abraham came to eulogize Sarah and to bewail her. ³ Abraham rose up from the presence of his dead, and spoke to the children of Heth, saying: ⁴ "I am an alien and a resident among you; grant me an estate for a burial site with you, that I may bury my dead from before me."

2
To eulogize Sarah and to bewail her. The nuances of the phrase denote that Abraham eulogized his beloved wife by emphasizing the noble traits that had become associated with her name, for the name Sarah represented her as the princess of all mankind [see commentary to 17:15] (Kli Yakar).
The word וּלְבַכְתָּהּ is written with a small כ to suggest that the full extent of his weeping was kept private. His grief was infinite, but the full measure of his pain was concealed in his heart and the privacy of his home (R' Hirsch).

3 BEREISHIS MIDRASH RABBAH CHAYEI SARAH

§5 AND ABRAHAM CAME TO EULOGIZE SARAH. - וַיָּבֵא אֲבְרָהָם לְסָפֵד לְשָׂרָה

Where was Abraham coming from? Why was he not with Sarah when she died?

Rabbi Levi said: - רבי לוי אמר - Where did he come from? [Abraham] came straight from the burial of his father Terah to that of Sarah. ^[32]
וְהָלַא קְבוּרָתוֹ שֶׁל תְּרַח - אמר ליה רבי יוסי קדמה לקבורתה של שרה שתי שנים - אלא מהיכן בא - But did not Terah's burial precede Sarah's burial by two years?^[33]
Rather, said R' Levi, where did [Abraham] come from? ומתה שרה מאותו צער ^[34] - He came from Mount Moriah. - And in fact Sarah died from that distress, ^[35] לפיכך נקמכה - עקידה ל'יחיהו חי שרה" of Isaac is juxtaposed to the verse, Sarah's lifetime was, etc. ^[36] A

4 ארבע (קצוות) - אלא האלוהים יודע

שתי דעות מובאות בחז"ל על השאלה מהיכן בא אברהם לספוד לשרה ולבכותה. הצד השווה בשבתי הדעות הוא שאברהם לא היה במקום כשרה אשתו נפטרה מן העולם. לדעת ר' לוי - נעדר אברהם מביתו כיוון שהלך לקבור את תרח אביו, ומשם, מקבורתו של תרח בא לספוד לשרה ולבכותה. לדעת ר' יוסי הוא בא מהר המוריה שם עקד את יצחק בנו, ובא לספוד לשרה ולבכותה. ולכאורה, מה ההבדל בין שתי הדעות ומה עניין זה של "מהיכן בא" בא להוסיף על דמותה של שרה?

5

"אשת חיל" הוא גם מזמור שלם המקיף את עשרים ושתיים האותיות ואף הוא מיוחס לשרה אמנו. זהו ההספד הגדול שהספיד אברהם את שרה, על פי חז"ל:

"זה אברהם שהיה מקונן על שרה. מה כתיב למעלה מן הענין 'ותמת שרה' וגו' התחיל אברהם לבכות עליה ולומר 'אשת חיל מי ימצא'."

(מדרש תניי, חיי שרה, ג)

וכך אנו מוצאים את פסוקי פרק ל"א בספר משלי מותאמים לפרשת חייה של שרה.

6 חיי לבב | חיי שרה

מדוע שרה היא הנספדת הראשונה בתורה?
במסכת סנהדרין דף קח' ע"ב מפורש שמתושלח נספד: "ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ". מה טיבם של שבעת הימים? אמר רב, אלו ימי אבילות של מתושלח; ללמדך, שהספדן של צדיקים מעביר את הפורענות לבא."

וראוי להבין, מדוע את הספדה של שרה פרסמה התורה, ומהספדו של מתושלח התעלמה. [לעיל בדרישה א' ביארנו העניין, ועתה בס"ד נבאר בדרך אחרת]
נראה, שהספדו של מתושלח, לא רק שאיננו כבוד לו - הוא אף גנאי עבורו. כי הנה כעבור שבעה ימים בא המבול. משמע, מיתונו של מתושלח והספדו לא הותירו כל רושם על אנשי דורו.

אך הספדה של שרה, היטיב לחדור לליבות אנשי המקום, ועל-כן התורה פרסמה. ומנין לי שהושפעו אל בני חת מפטירת הצדקת? אומר לכם: 'בני חת' הם צאצאיו של כנען, כמו שנאמר (י טו) 'וכנען ילד את צידן וצידן ואת חת'. וכנען הותיר לבניו צוואה ובה חמישה דברים, וביניהם: 'אָהָבוּ זֶה אֶת זֶה [לאפוקי אחרים...] וְאָהָבוּ אֶת הַגִּזְלָן' (פסחים קיג).

בא אברהם אל בני חת ומבשש בלשון מתנה 'תנו לי אֶחָזֶת קָבֵר'. ממתי אנשים שאותבים גזל נותנים מתנות? ... ועוד, המפרשים מקשים מדברי אברהם לאחמ"כ "בְּקֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִי", וכן בהמשך "נָתַתִּי קֶסֶף הַשָּׂדֶה קָח מִמֶּנִּי". משמע, רצה בקניין ולא במתנה. אך הושבני שסתירה מתיישבת כך:

אברהם חפץ שמיתת שרה תשפיע בעולם, ולכן, כדי לכהן במידת החסד, ביקש תחילה מבני חת את קברה במתנה. וכה אמר להם: הצדקות הזו, המוטלת לפניכם, עסקה כל ימיה בחסד ובהטבה. ארבע פתחים לאוהלה, ומבערם נכנסים אורחים יומם וליל. אשה זו לא ביקשה לעצמה כלום, ואת כולה נתנה לזולת. ראוייה האשה הגדולה הזו, שבמותה ישיב לה הציבור מעט מחובו וינדב לה מקום למנוחתה.

וחסדה של שרה כה שופע, עד שאנשים מקוללים כבני חת מוצאים נדיבות בליבם והם עונים כאיש אחד "איש ממנו את קברו לא יקלה ממך מקבר מתך". ודייק, שהתורה נוקטת כלפיהם בלשון המורה על חשיבות, 'איש', אין זאת אלא, כי בעת הזו היו נכבדים ומטיבים.

משראה אברהם שכך, הסתפק בזאת. ומעתה ואילך, עמד על כוונתו לקנות לשרה חלקת קבר בבסוף מלא.

עכ"פ, למדנו עד כמה חשוב לקיים "ויהי יתן אל לבו" (קהלת ז, ב). מילות הספד, אסור שתשחנתנה לריק. הספדו של אדם חייב לעורר אותנו ללמוד מדרכיו הטובים וללכת בעקבותיהם.

8 דרשה א' | "תורה - תחילתה גמילות חסדים"

סוד ההספד
בהיווכחי כמה הזהירה התורה לבל נחזה אדם בקלקלתו, חשבתי שזה סוד הדבר שעושים לנפטרים 'הספד'. כי האדם, במקורו, ראוי היה לחיות לעולם. ועל-כן, אין לך בושח כמו עצם המיתה - שחושפת את שפלי-המדורגה שהאדם הביא עצמו עלי. לפיכך, בזמן של ההתעסקות בקבורה, מתעסקים ירידיו ב"הספדא יקרא דשכביה" (סנהדרין מוה), 'יקרא' בארמית 'כבוד', עוסקים בכבודו ומפטרים את שבחיו - בכדי לטשטש את הנקלות שבמוות ולהקל על אותה כלימה נוראית.

בני מועט על פטירת שרה

”לפפור לשרה ולבכותה” [כג-ב]

”ולבכותה” – כ' קטנה, מדוע?

אלא, לפי שידע בה שהשלימה כל תפקידיה בחיים, ולא היה לו לבכות על הנפש המסתלקת כי אם רק על הגוף גרידא. ומצאנו בפרשת ראה "לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, כי עם קדוש אתה לה' אלקיך", פירוש, כיון שאתה עם קדוש אין לך להפליג בצער ובבכיה על המת, לפיכך גם אברהם לא הרבה לבכות, כי אם מעט.

מנחם ציון

11 קב ו' קט

אברהם הקדים הספד לבכי, אף שעפ"י הדין הבכי קודם להספד, כי על שרה גופא לא היה יכול לבכות. כי היא הרי מתה בשיבה טובה, לכן הפך של לבכותה זעיר, הוא הספידה ופרט את גדול מעלותיה וטיב מעשיה, ומתוך ההספד בא לידי בכי לבכות את כובד האבדה שהוא והעולם סבלו בסילוקה של אשה כבירה ברוחה ורוממה במעשיה הגדולים.

בפסוק לא כתוב לספור לאשתו ולבכתה, כי ההספד והבכי של אברהם לא הצטמצם באבדה הגדולה הפרטית שסבל, שנעדרה ממנו אשתו חברתו בחייו, אלא עיקר יגונו שלא היה יכול להבליג עליו היה, שכל העולם כולו אבד את שרה מחוללת תקופה חדשה של הכרת ה', ואת הנפש אשר עשתה לגיירן ולקרבן לצל כנפי השכינה.

לתתך פרשת חיי שרה עליון קפה

”כ"ף קטנה, שלא בכה אלא מעט לפי שזקנה היתה” (בעל הטורים)

צריך ביאור וכי משום שהיתה זקנה לא בכה? ועוד, למה בהספדה לא מיעט? ביאר הגה"צ רבי יעקב גלינסקי שליט"א שאברהם אבינו השריש בבני דורו את האמונה בא-ל חי, ואת יסוד היסודות שעיקר חיי האדם הינם בעולם הנצח, והעולם הזה אינו אלא פרוזודור שהרי אפילו אם יחיה האדם ויארין ימים כמתושלח, עדיין הינו שוהה בפרוזודור לטרקלין – חיי העולם הבא.

לכן לא בכה אברהם אלא מעט, כי כחלק מחינוך כל באי עולם לאמונה, חינוך שפטירת שרה, למרות היותה כואבת: בסופו של דבר הפטירה היא בסך הכל כאדם שעולה מקומה לקומה. ואדרבה, היות שהיא זקנה הכינה לעצמה מקום נכבד בעולם הבא, והרי וודאי שאדם בר דעת לא יבכה כשמעבירים אותו מדירה של חצי חדר לדירה של שבעה חדרים רק בגלל קושי המעבר. לכן בהספדה הרחיב כדי לספר על מעלותיה ומה ניתן ללמוד ממנה, אבל לבכות ולהצטער לא הרבה, כדי ללמדנו אמת זו.

עלי יגון עמ' צ"ט

13 ♦ תורת יאשיהו ר' פ' 10

ולכאורה הדבר תמוה עד מאוד, שהרי כך מצאנו בגמרא (שבת קה): 'אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: כל המוריד דמעוות על אדם כשר - הקדוש ברוך הוא סופרן ומניחן בבית גזויו, ולהיפך, נאמרו דברים חמורים על מי שמתעצל בהספדו של אדם צדיק: 'דאוי לקבורו בחייו' ויש אומרים 'אינו מאריך ימים', והלא שרה אמנו צדקת גמורה היתה, ובמדרש תנחומא אמרו שאברהם עצמו אמר עליה את פסוקי 'אשת חיל מי ימצא... בטח בה לב בעלה', ואם כן כיצד יתכן שאברהם לא בכה עליה אלא מעט?

אלא, נראה להסביר את הענין כך: ידוע מה שאמרו חז"ל (ראש השנה טז): "אמר ר' יצחק: ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם, אלו הן: צדקה, צעקה, שינוי השם ושינוי מעשה, ויש אומרים: אף שינוי מקום", כלומר: אדם שלא מצליח בענייניו, הוא חש כי 'אין לו מזל', יש לו קשיי בפרנסה, בעיות בריאות ושאר תלאות החיים, והוא בא ושואל: מה אני יכול לעשות כדי לשפר את המצב? אומרים חז"ל שארבעת (או חמשת) הדברים הללו

Ⓐ Where Did He Come From? R' Yosef of Slutzk understands both opinions in the Midrash as seeking to explain why the *chaf* of *לַבְּכָהּ*, and to bewail her, is written smaller than the other letters in the *Sefer Torah*, indicating a diminishing of the crying. He explains that there are two potential situations that can cause one's crying to be diminished. If a person is experiencing a situation of intense joy at the time that a personal tragedy strikes, perhaps he will have trouble properly mourning the tragedy while joy is still lingering in his heart, and the crying will be diminished. But this can also occur for another reason: If one is in the midst of deep mourning and sadness at the time that he receives news of a further personal loss, he may have no tears left to cry over the second loss.

These two ideas can be seen in our Midrash. R' Levi states that Abraham came to eulogize Sarah from Terah's burial; Abraham was mourning the loss of his father [Terah repented at the end of his life (38 §12 above)]. As such, his crying for Sarah was diminished. R' Yosef, however, states that Abraham came to eulogize Sarah from Mount Moriah, after passing God's test of the *Akeidah*. Abraham rejoiced so after fulfilling God's will, that this joy lingered, and diminished his

crying over the loss of Sarah (*Derashos Rabbeinu Yosef MiSlutzk*, p.176).

14

יכולים להפוך את מזלו של האדם לטובה: צדקה, צעקה (תפילה), שינוי השם - כשאדם משנה את שמו, שינוי מעשה - אדם המשנה את מעשיו לטובה ועושה תשובה, ושינוי מקום - אדם עובר לגור במקום אחר, משנה מקום משנה מזל, כל הדברים האלו יחד עם תפילה משנים את המזל. אינך רואה ברכה במעשיך כאן - לך למקום אחר, אתה לא מצליח כאשר שמך הוא כך וכך - החלף את שמך. לא תמיד להחליף שם הוא דבר טוב, אבל יש בו סגולה להביא לשינוי המזל.

מדוע? מה בכל הדברים הללו גורם למזל להשתנות? מילא תשובה, אנחנו מבינים, אדם משנה את מעשיו לטובה ומתחרט על מעשיו הרעים, ומן השמים רואים ומשנים את מצבו בחיים. גם כוחה של התפילה להביא לשינוי חיובי בחיים הוא דבר מובן וברור. אדם זועק מנהמות ליבו לקונו: 'אבא, רע לי!', ואבינו אב הרחמים שומע את שוועתו ושולח לו ישועה, ברכה והצלחה. אבל שינוי השם ושינוי מקום? איך הם יכולים להביא לשינוי המזל לטובה? אם אין האדם ראוי לברכה והצלחה ולמזל טוב - מה תעזור החלפת שמו או מקום מגוריו, והלא בשמים יודעים היטב שזהו אותו אדם, גם אם עטה על עצמו שם חדש ועבר לכתובת מגורים חדשה...

אלא - ידוע מה שכתבו בספרים הקדושים: 'הרגל נעשה טבע', קשה מאוד לאדם לשנות את ההרגלים שלו, גם כאשר התרגל לדבר מסוים ועתה הוא מנסה להתרגל לדבר טוב ממנו, עדיין הוא מתקשה להיפרד מן ההרגל הישן והטוב. לדוגמא: אדם מתגורר בדירה קטנה וצפופה, לא נוח לו בה והוא מחפש ומוצא בית גדול ומרווח, עתה מן הסתם יהיו חייו קלים ונוחים יותר, ועדיין - כאשר הוא עובר לביתו החדש, קשה לו. הוא שמח על הבית הגדול והנחמד שזה עתה חנך, אבל אין זה 'מכפר' על הקושי שבעצם המעבר וההתרגלות לבית אחר מזה שהתגורר בו עד עתה.

15

החסבר לכך הוא, שכל שינוי - גם אם יהיה החיובי, המשמח והמאושר ביותר עבור האדם - גורם לו עצבות מסוימת. כך הוא טבע הבריאה. האדם אוהב את השגרה, את הרגליו הישנים, את סדר יומו הרגיל, ועל כן הוא נעצב אל ליבו בכל פעם שמגיע שינוי, וגם כאשר המצב החדש עתיד לשמח את ליבו - רגע המעבר אינו קל. בטו"ף הוא יתרגל למצב החדש והעצב יפוג וייעלם, אבל עד אז - עצב ושמחה משמשים בערבוביה.

קל וחומר אדם המשנה את שמו. השם הוא מן הדברים היקרים ביותר לאדם, וקשה לו להיפרד ממנו. מה גם שכולם מכירים אותו בשם פלוני, והנה לפתע בריה חדשה באה לכאן, אין זה נעים כלל ועיקר.

ולכן, אם נגזר על האדם לסבול צער, הרי כאשר הוא משנה מקום או שם, ושינוי זה גורם לו להצטער - צער זה הוא כפרת עוונות, ועל ידי זה יתכן שבשמים יחליטו שכבר יצא ידי חובת העונש בצער שהצטער בעקבות שינוי השם והמקום, ואין לו עוד לסבול צער נוסף, וכך משתנה גור דינו.

גם אם אדם אינו מרגיש עצב בעקבות החלפת השם והמקום, פעמים רבות עצב שחשים על דבר פלוני 'שייך' בעצם לדבר אחר לחלוטין, אך מסיבה כלשהי נתפס העצב במקום אחר. אנו מרגישים זאת פעמים רבות כאשר אנו רואים בני אדם מכלים את עצמם באיש הלא נכון, על המעשה הלא נכון, ברגע הלא-נכון, נדע כי בעצם הם כועסים על ענין אחר, ואיכשהו זה התפרץ דוקא כאן...

SARAH'S FUNERAL

Following Sarah's death, "Avraham came to eulogize Sarah and to weep for her" (Bereishis 23:2). There is a curious irregularity in the way the Hebrew word v'livkosal, "and to weep for her," is written in the Torah — the letter chaf appears distinctly smaller than the rest of the text.

In his commentary on this verse, Rashi does not explain the significance of the smaller letter, but rather focuses on a different issue: why does the Torah juxtapose the passage describing Sarah's death with that which describes the binding of Yitzchak? Every aspect of the Torah's account is significant, including the sequence of the events related. We may assume that contiguous passages of the Torah are somehow conceptually related to one another. This is true even when events are told

Another opinion cited by the Midrash offers an alternate explanation: the small chaf conveys that during Sarah's funeral Avraham cried less than people had expected he would. The Midrash finds compelling proof for this viewpoint in the peculiar order of the words of the verse. Sarah's eulogy is mentioned before Avraham's mourning, which implies that he began crying over her death only after the eulogy had been said. We might think that the Torah is telling us, "Avraham was not very sorry to see Sarah go." Such a reaction on Avraham's part seems completely incongruous with everything else we know about him.

The commentators explain that Satan — the personification of Avraham's evil inclination — accompanied Avraham throughout the

three-day journey to Mount Moriah, all the while making incessant efforts to dissuade Avraham from fulfilling God's commandment. Nevertheless Avraham resolutely marched on and overcame every obstacle that Satan placed in his path. We would have assumed that Satan would have given up after Avraham offered Yitzchak, but Satan knew better. He had one last weapon in his arsenal — he could have claimed success if he could have made Avraham regret having offered Yitzchak as a sacrifice.

Satan's aim was to invoke the volatile spiritual principle known as toheh al harishonos, "regretting the past deeds." Depending on how it is applied, this principle can lead to either extremely positive or very destructive consequences. On the one hand, it is an essential component of teshuvah, for by regretting one's evil deeds, one can effectively erase every last trace of them. On the other hand, if someone were to regret the righteous deeds he performed in the past, they, too, would be erased. The frightening truth is that a person who behaves righteously throughout his life and accrues much eternal reward can theoretically wipe the slate clean at the very end. This is why Satan acted to make Avraham regret having placed Yitzchak on the altar.

Satan's approach was simply to show Sarah the vision of Yitzchak, lying upon the altar, thereby bringing about her death. Satan thought that this would surely cause Avraham to regret his noble act and to think, If only I hadn't fulfilled God's commandment just this once! Why did I do it? These thoughts would have been enough to erase the merit of the binding of Yitzchak from Jewish history.

Had Avraham given expression to his acute sorrow in mourning Sarah, Satan would have said to God, "You see? He regrets placing Yitzchak on the altar! Wipe the slate clean!" Avraham could have failed this tenth test retroactively and lost a portion of his eternal reward. For this reason, Avraham, through a herculean display of self-control, consciously repressed his sorrow and kept his tears in check. This was Avraham's final trial — to outmaneuver his own evil inclination.

This is why Rashi's comment regarding the juxtaposition of Sarah's death and the binding of Yitzchak is attached to the second verse.

ומהו השינוי הדרמטי והמשמעותי ביותר בחיי האדם? אין ספק: זמן מותו. כאשר האדם מסתלק מן העולם, הוא מתנתק בבת אחת מהעולם הזה ועובר לעולם הבא. אין מעבר קשה כמו המעבר מעולם לעולם. מעין זה יש עוד רגע קשה בחייו של אדם - הרגע הראשון שלו בעולם, כאשר הוא יוצא לאוויר העולם. האם חשבנו פעם מדוע תינוק בוכה ברגעי חייו הראשונים? על מה הוא מצטער? מה גורם לו לצווח בדמעות שליש דווקא כאשר הכול סביבו קוראים בשמחה 'מזל-טוב!' ומביטים בו באושר, והוא - בוכה מרה!

הוא אשר דברנו: עצם השינוי, המעבר מקום למקום, טומן בחובו עצב וקושי. לכן בוכה התינוק עם המעבר מהעולם ההוא לעולם הזה, ולכן הצער הגדול בשעת המעבר מן העולם הזה אל העולם ההוא. הנשמה התרגלה לחיות כאן ולפתע היא נאלצת להתנתק ממנו, וגדול צערה על הפרידה מן המקום הזה. ועל כן גם אלו שנותרים כאן בוכים לנוכח יקירם או מכרם שנאלץ לעבר לעולם האמת - מתוך השתתפות בצערו הגדול, מה גם שבגם עבורם זהו שינוי קשה, להתרגל מעתה לחיות בלעדיו.

אך לא כך היה לגבי שרה אמנו. צדקת זו לא הרגישה כל צער או קושי כאשר הגיע זמנה לעבור לעולם שכולו טוב, שהרי גם בימי חייה לא היתה נטויה כאן בעולם הגשמי, אלא חיתה פה ושם במידה שווה. גם כאשר היתה בעולם הזה הרגישה כמו עולם הבא. חייה עלי אדמות היו חיים גדושי מצוות ומעשים טובים, תפילה וקירוב רחוקים לאמונה היהודית, מי שחי חיים רוחניים, חיים עליונים, אין לו כל כך צער בעת הניתוק מן העולם הזה, שהרי אין זה שינוי גדול כל כך מאחר ותמיד הקפיד לחיות כאן את חיי העולם הבא.

ולכן אברהם לא היה צריך לבכות לה כל כך הרבה. כל זאת נרמז להפליא בכ' קטנה, וכדברי בעל ה'טורים', שאברהם לא בכה עליה אלא מעט, וזאת לגודל צדקתה.

דרש מרדכי

ר' ב"ר

17

ותקם בעוד לילה

ואפילו את שנות נעוריה של שרה שהיתה משוקעת בביתו של נחור שהיה עובד עבודה זרה תיקנה שרה אמנו והשלימה, כמו שאיתא במדרש, אברהם אבינו דרש את כל "אשת חיל" על שרה אמנו, עה"פ "ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה" נדרש ששרה קמה להשלים את מה שהחסירה מעבודת השם בהיותה בבית אביה כנעוריה.

את זה ביקש רבי עקיבא לעורר את תלמידיו, עד כמה צריך לנצל כל רגע בחיים.

29

CHAYEI SARAH

to convince us not to do it, and once we have done it, he attempts to dampen the joy and enthusiasm we are supposed to feel after performing Hashem's will.

Avraham's paramount concern in all of his endeavors was to increase kvod Shamayim, and any personal emotions were subjected to this goal. After Sarah's death, Avraham was worried that people would wonder how it was that after displaying such unbelievable self-sacrifice during the Akeidah Avraham was "rewarded" by his wife's death. If Avraham would have shown the full extent of his emotions in public, this might have increased the confusion that people were feeling about this sad event. On the other hand, if they would witness his composure, that would cause a great kiddush Hashem, because the listeners would realize that Avraham's intense joy and sense of satisfaction at having withstood the greatest of the trials had not been diminished even by Sarah's death.

21

ג. בפרשת העקידה שרה אינה מוזכרת בתורה שבכתב, אך בפסוק "ותקם בעוד לילה" מרומזת שרה אשר הסכימה יחד עם אברהם והשתתפה בהכנות לקיום הצו האלקי והניסיון העשירי "לך לך אל ארץ המוריה".

R' Elazar Menachem Man Shach, nomiletically, interprets the two opinions regarding "where Abraham came from" as being the central part of Abraham's eulogy for Sarah. From where did Abraham derive the ability to fight the trend of idolatry so prevalent in his day? How was he able to stand strong as אַבְרָהָם הַעֵבֶרִי, with the whole world's ideology on one side (עַבְרִי), and him on the other? This strength of character was gleaned from his אִשָּׁת חַיִּל, Sarah. Thus, R' Levi states that Abraham "came from Terah's burial to mourn Sarah." Abraham was aided in "burying" Terah and his idolatrous ideology through the inspiration of his virtuous wife, Sarah. R' Yose also addresses Sarah's righteousness, but in a different context: How was Abraham able to withstand the test of the Akeidah, prepared to slaughter his beloved son to fulfill God's will? Furthermore, how was his son Isaac able to unflinchingly permit himself to be offered? This was made possible through Sarah's holiness, which permeated her family and household. The strength of character possessed by Abraham and Isaac was gained through her aid. This is the point of R' Yose who states that Abraham came to Sarah's burial from the Akeidah at Mount Moriah (Pnei Melech p. 127).

והוא אחד מתחבולות היצר, כאשר רואה שלא יכול הוא להכשיל את האדם לקיים את מצוות בוראו, והמצוה נעשתה בעל כרחו. עדיין אינו מרפה ממנו, ומנסה להכשילו שלא יזכה בשכר המצוה שעשה, וזה ע"י שמביא לו החרורים שעל ידם יהיה תוחה על הראשונות, או שיתגאה במצוה שעשה, וע"י מחשבות אלו יפסיד כל מה שעשה. ועל כן מתפללים אנו בכל יום "והסדר השטן מלפנינו מאחורינו".

26

The Existential Equality of Man and Woman

The foremost distinguishing characteristic bestowed upon man is his Divine image, his *tzelem Elohim*, which denotes particular qualitative endowments, such as a moral sense, free will, and intellect. Man partakes of these attributes within human limitations, while God's representation of these qualities is absolute. Maimonides embodied man's likeness to God primarily in terms of his intellect (Guide 1:1). This Divine gift was given to both men and women. "And God created man with His image. In the image of God, He created him; male and female He created them" (Gen. 1:27).⁷ In their spiritual natures, they were equally worthy.

Two humans were created who differ from each other meta-

- physically, not only physiologically, even as they both partake of Divine qualities. This contradicts the perverse notion that Judaism regards woman as being inferior to man. It also cuts away another false notion that there is no distinction between them in terms of their spiritual personalities. Two sexes were formed not only for propagative purposes, but they constitute existential originals. They differ in their psychical natures.

Yet, even as we recognize metaphysical differences, we insist that they do not differ axiologically, as regards their worthiness before God. Both bear His image, which is the ultimate criterion of value; both may be "called to the colors" to assume leadership roles, as history-makers, as God's messengers. Sarah, Miriam, Deborah, Esther, and many others whom Scripture has relegated to anonymity, were elected by Providence as *shelihay hakel*, His emissaries when great problems were to be overcome. God created a dual human existence, man and woman, because they complement one another. They represent two existential destinies; together, they form one destiny, a more perfect one.

27 No Covenant Without Sarah

The significant role of Sarah is indicated when Abraham, despairing of having a child with Sarah, wondered whether God intended that the heritage be transmitted through Ishmael. "And Abraham said to God: 'May it be granted that Ishmael live before You.' " God replied: "But [aval] your wife Sarah will bear you a son, and you shall call him Isaac, and I will keep My covenant with him as an everlasting treaty, for his descendants after him" (Gen. 17:18).⁸ The key emphasis is in the word *aval*. God is explaining that His covenant cannot be realized without Isaac. Why? Because Isaac is the son of Sarah, *aval Sarah ishtekha yoledet*. Isaac will emerge out of both of you, but Ishmael is only derived from you. And there can be no covenant without Sarah.

Further indication of Sarah's equal participation in the cove-

24 84 / Man of Faith in the Modern World R. Besdin

The Torah and its Midrashic elaboration provide us with extensive information about the patriarchs. The matriarchic role, however, is relatively obscure. In fact, Sarah was an equal and indispensable partner of Abraham in the covenant and in the propagation of the faith. When they started their travels, the Torah relates that Abraham took "the souls they had made in Haran" (Gen. 12:5). How does one make souls? Rashi explains: "This refers to the souls they had brought into the faith. Abraham converted the men, and Sarah converted the women, and the Torah accounts it as if they had made them." So successful were their missionary efforts that "they gathered unto their fold thousands and tens of thousands who became part of the household of Abraham" (Maimonides, Hil. Avodah Zarah 1:3).²

Commenting on the verse "I will remember My covenant with Jacob as well as My covenant with Isaac, and also My covenant with Abraham I will remember" (Lev. 26:42), our Sages ask: "We note here a covenant with the patriarchs. How do we know that the matriarchs were also part of the covenant? This is derived from the redundant word *et* [which in the verse precedes the name of each of the patriarchs and is not needed grammatically; the preposition *et* is usually interpreted by our Sages as intending an extended meaning and application]." The word *et* in our verse suggests the inclusion of the matriarchs, as in the verse: "This is where Abraham was buried and [v'*et*] Sarah his wife" (Gen. 49:31; Lev. R. 36:4).³

25

Abraham's role is more explicitly indicated because it was he who was active in public life. When the angels asked Abraham, "Where is your wife, Sarah?" he replied, "Here in the tent" (Gen. 18:9), to which Rashi appends, "The ministering angels knew, indeed, where our mother Sarah was, but they asked this question in order to call attention to her modesty [retiring disposition] and so to endear her all the more to her husband . . . she was a private person."⁴ The Talmud adds further: "From here we learn that the private role is honorable for a woman" (Yev. 77).⁵ Sarah's manner was regarded as praiseworthy.

In Proverbs (31), Solomon extolled the exemplary woman who "looks well after her household" and "whose husband is known in the gates, when he sits among the elders of the land." In some matters of a personal and family nature, Sarah's spiritual discernment is praised as being superior to Abraham's. When her husband hesitated about sending away Hagar and Ishmael because of Ishmael's baneful influence upon her son Isaac, God said to Abraham, "All that Sarah says to you, listen to her voice" (Gen. 21:12).⁶ Rashi adds, "We may infer that Abraham was inferior to Sarah in respect of prophecy."

nant is suggested in the verses informing Abraham that his wife's name was changed from Sarai to Sarah. "God said to Abraham: "Sarai your wife—do not call her by the name Sarai, for Sarah is her name" (ibid. 17:15).⁹ He is *not* informed that henceforth her name will be Sarah but that it *is* Sarah, suggesting that she had acquired this name previously, *ki Sarah she-mah*. This subtlety in language is apparent when we compare it to God's command to Abraham about his own name change: "No longer shall you be called Abram. Your name shall become [henceforth] Abraham" (v. 5).¹⁰ In Sarah's case, the word "is" refers to an earlier change, but in Abraham's name-change, the words "shall become" suggest that an order is now going into effect.

But when was her name changed? The answer is, at the very moment when Abraham's name was changed. There was an existential interdependence between both. The name change of both involved the addition of a letter from God's name, the Tetragrammaton, signifying that they will share a spiritual role which will reach out unto the nations of the world. He was to become an *av hamon goyim*, "the father of a multitude of nations" (Gen. 17:4) and she "a princess to the entire world" (Rashi, ibid., 17:15; Ber. 13a). Abraham could not be "a father of multitudes" if Sarah were not crowned as a "mother" of this multitude.¹¹

In a word, not only did man and woman achieve human dignity together at creation, both in God's image, but they also attained together, and only together, covenantal sanctity, being elected by God to be the founders of a new faith.

Their covenantal interdependence is further indicated by the fact that the Torah does not dwell on Abraham's life after Sarah's death. Though he survived her by many years, he knew that his mission as the father of the covenantal community was concluded, and that from that point, all he had to do was to act out the last part of the drama and walk off the covenantal stage and make room for someone else to succeed him. Only two items remained for him to complete: to purchase the Cave of

Machpelah as a burial place for Sarah (Gen. 23:3) and to arrange for the marriage of his son Isaac.

The latter story is told not to portray the story of Abraham, but to acquaint us with the second mother of the covenantal community, Rebecca, who succeeded Sarah. The concluding verse of this episode clearly informs us that the vacancy was filled. "And Isaac brought [Rebecca] into his mother Sarah's tent and he married her. She became his wife and he loved her. Isaac was then consoled for the loss of his mother" (24:67).¹² Now the covenant could be resumed, because there was a mother, not only a father, in the covenantal leadership. Nothing more is told to us about Abraham's life after Sarah's death, because with Sarah's death, the covenant came to a temporary halt.

29

Mourning and Weeping for Sarah

The above may explain the manner of Abraham's mourning at Sarah's death. "And Abraham came to mourn for Sarah [lispod, eulogize] and to weep for her [livkotah]" (23:2).¹³ Weeping and mourning are two different stages in bereavement. Weeping is a primeval, instinctive reaction to a tragedy, especially one that strikes without warning. It is not a deliberate performance; it bursts forth spontaneously. Weeping is a release of unbearable tension when the whole world seems to be crumbling.

Mourning, *hesped*, in contrast, is a rational and planned performance. It is an act of appraisal, an attempt to evaluate the repercussions of what has transpired. A *hesped* is formulated not in emotional terms, but in logical analysis.

With the death of Sarah, Abraham had suffered a double loss. First was his personal sorrow, the death of his wife, his partner and comrade. No one can understand the bleak loneliness and painful nostalgia of a surviving mate. One's whole world seems dislocated. Abraham was a great human being, and he felt profoundly disoriented; his beloved Sarah was gone.

Another tragic and distressful experience was his dilemma as to what would now become of the covenant which was the *raison d'être* of all his strivings. He knew the secret that it was not entrusted to him alone. What would happen now? The mother of the covenant was missing. Would God have confidence in him alone, or was his life's work now coming to an end?

* The first thing he did was to appraise Sarah's contribution, *lispod et Sarah*, to review the formation and successful growth of the covenantal community, the role she had played and what she had accomplished. He mourned her departure together with many thousands of other adherents of the covenant who had adopted the faith. He mourned the passing of a great woman in objective categories. Only after the evaluative presentation did Abraham break down in tears and cry. Others could identify with his *hesped*, but no one could share his personal pain.

כ"ב ניסן

31

אך מה שצריך עיון הוא ההמשך שם, על הפסוק: "טעמה כי טוב סחרה": "כשבאו עליהם המלכים, דכתיב (בראשית יד, טו) ויחלק עליהם לילה" (תנחומא שם).

איזה יחוד קיים בדברים אלה, בהספד על שרה. כלום היתה שרה נלחמת במלחמת המלכים. כלום שייך משחו מכל מה שנתפרש שם על פסוק זה, לשרה. מה מקום יש למאורע זה, להספדו של אברהם.

ולחל בתנחומא שם: "לא תירא לביתה משלג, מגיהנם, למה, כי כל ביתה לבוש שנים, שנים שבת ומילה".

וכמו כן: "נודע בשערים בעלה, כשבקש מבני חת (בראשית כג, ד) תנו לי אחוזת קבר".

או להלן שם: "סדין עשתה, זו המילה, שנאמר (תהלים כה, יד) סוד ה' ליראי".

על כרחנו, כי זה הוא הפשט וזו היא האמת.

כי אברהם, אינו "אברהם", ללא שרה אמנו,

אברהם אינו מספיד את שרה, בצינו קבל עם את הכרתו האיתנה,

בגדלותה של שרה אמנו. באשר אין לתאר "נודע בשערים בעלה", ללא שמאחורי צמיחתו, עומדת אמנו שרה.

לא יתכן ואין לתאר את בית אברהם נכנס למילה, ללא שרה.

אברהם עומד ומספיד את גדלותה, בהיותה מכוונת הבית. בהיותה הכח המניע והמבצע את תורת ה', בפי אברהם איבנו,

גם "ויחלק עליהם לילה", מעיד על עצמו אברהם, כי ללא שרה אשתו, כל זה לא היה אפשרי.

זהו עיקר הספדו של אברהם איבנו. כי שרה היא אמנם אשת חיל, אשר לה היה הכושר העצום, שהיה נצרך לבצע את משימותיו ויעודיו של אברהם.

עומד אברהם ומספיד "אשת חיל מי ימצא". מי איפוא, מסוגל למלא את החלל העצום שנוצר בהעדרה של האמא הגדולה, הרעיה הדגולה, המחנכת והמעצבת את אברהם איבנו וביתם, על קומתם, צביונם ושלמותם.

אשת חיל מי ימצא!

32

R. Hirsch

All these years together are called *חיי שרה*; she lived in all of them. All of the 127 years of her life were *חיים*, vital and joyful life, good and meaningful life, and there was not a moment of it that she would have preferred not to have lived.

Nevertheless — so the account concludes — *חיי שרה* were only שני שנה years out of Sarah's life; they were only one period, one part, of her life. For life is not measured by the span of time that is given to us in this world: צדיקים אפילו במיתחן קרויין חיים [see Berachos 18a], they go *מחיל אל-חיל* (Tehillim 84:8), to ongoing development that continues forever.

5 קצף שאר

גדליהו

35

אלו השלמים והתמימים מעברם לתחיה מושלם יותר, כך יש צדיקים שבמיתתם הם קרויים חיים והם ממשיכים לחיות. מערת המכפלה ששם שוכנו ארבעה זוגות מבטאת את כפל ההנהגה האלקית. הנהגה גלויה והנהגה סמויה ה' ברא את עולמו בכפליים לתושיה" (איוב י"א, ו) יש בהנהגת ה' פנים של גילוי ופנים של הסתר.

על הפסוק "כי ביה ה' צור עולמים" (ישעיהו כ"ו, ד) דרשו חז"ל במסכת מנחות (כט, ע"ב) שבשתי אותיות ברא ה' העולמות, את עולם הזה ב-ה', ואת העולם הבא ב-י', כאשר העולם הזה והעולם הבא מהווים בריאה אחת בעלת שני פנים, כל המציאות בנויה בצורה זו.

* שרה, שהיא מאותם אנשים שהיו בשני העולמות, "זממה שדה ותקחה". היא רצתה שאברהם יקנה את מערת המכפלה לצורך קבורתם, משום שידעה שמערת המכפלה קולטת מי שחייו תמימים וחי בערכים של עולם הבא בעולם הזה. כל הקבורים במערת המכפלה הם בבחינה של "כפולים" ממשיכים להיות מה שהיו. הם מחברים בחייהם שמים וארץ עולם הזה ועולם הבא.

כאן גם טמון ההסבר למעבר האות יו"ד משרי ליהושע בן נון. שרי נדרש - לאומתה, שרה נדרש - לכל העולם. שרי לאומתה בלבד במערכת סגורה ופנימית.

שרה - פירושו לקחת את ערכיה ולהעמידם לכל העולם כולו. בשרי - רק מי שייצג פנימה יראה את אורה הגנוז. המעבר משרי לשרה עלול לפגוע בפנימיות כוחה הרוחני של שרי מפני שהיא שרה לכל העולם - יש כאן חשש של איבוד הייחוד. שרה צריכה לשמר את ייחודה הפנימי גם כאשר היא שרה על העולם כולו. עליה לשמור על "פנים טוהר" גם כאשר היא פועלת במרחב של העולם כולו.

נושא ההבדלה וההיבדלות אשר הוגדר לימים על ידי בלעם בפסוק: "הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב" (במדבר כ"ג, ט), שורשו ויסודו בשרה אמנו, אשר הניחה את היסודות לאומה הישראלית החייבת לשמור על ה"שרי" גם כאשר היא * "שרה" לעולם כולו. ה"לבדיות" היא הכרח לשימור הייחודיות, אף אם ההשפעה היא לעולם כולו.

[170] אזנים לתורה / בראשית: חיי שרה

36

First, he remembered her origins and education. Sarah was educated in the home of her grandfather Terach (her own father, Haran, had died). Terach's home was a center of idolatry. He was a manufacturer and seller of idols, and surely must have praised them to prospective customers and incited them to idolatry.

Despite this barbaric education, she came to know her Maker. Out of the bonds of ignorance and idolatry, Sarah, daughter of Terach, went on to crown Hashem as King over the world, and many were brought to Him by her.

וביתר ציבורי, כי ידוע שאברהם ושרה תקנו חטא אדם וחיה, ועיקר החטא של אכילה עץ הדעת ה' ע"י חיה, וכמו שאיתא שהנחש לא היה לו נגיעה לאדה"ר כלל, ורק ע"י חיה ה' זיכולתו להכשיל את אדה"ר, ואברהם תיקן חלק החטא של אדה"ר ושרה תקנה חטאה של חיה, וע"י החטא נעשה תערוכות של טוב ורע, כי אף קודם החטא ה' מלאות של רע, אבל ה'

דבר נפרד וחי' מן השפה ולחץ, וחי' רק ידיעה שיש מלאות של רע, אבל ע"י החטא נתעצב זהם הרע, ונעשה הרע חלק מגופם, ותיקון החטא הוא כאשר נחזרר כל הטוב מהרע, ונשאר כולו טוב בלא תערוכות, וזהו מה שאמר אברהם "גמלחתי טוב ולא רע", שהיא צירכה את הרע מהטוב, והיכה כולה טוב לתקן חטאה של חיה שנתן לאדה"ר לאכול מעץ הדעת טוב ורע. וזוה יוצן גם פי' הפסוק הראשון: "צטח זה לצ צטלה ושלל לא יחסר", כי כבר נחזרנו שהכונה צטח זה שלא תחזק זה הרע ממלרים, וע"י שהוליה את כל הטוב ממלרים, וצירכה את הרע מהטוב, זכתה להמתנות ממלרים - "ולאברהם היטב בעצרה", כי אלו המתנות היו לצו להניח אלו הקדושות שיש בצמלרים, שעל ידה שלא נדבקה זה שום רע, זכתה להוליה את הטוב מהמלריים, ואלו המתנות היו לצו לכל הטוב שהי' נמלא זין המלריים, ומצואר ברמז"ן ובמדרשים שאלו המתנות היו רמז להרכוש גדול שהי' לבניי צטח שאלו ממלרים צדחית מעשה אבות סימן לבנים, וכמו שידוע מספיק"ק כי צטח שילאו ממלרים הוליהו את כל הניחוי קדושה משם, וזהו הכונה בחז"ל עשו אותה כמזלה שאין זה דגים, שהוליהו כל הקדושה ממלרים, והכל ה' ע"י אברהם ושרה שציררו את כל הטוב ממלרים, וזהו "ושלל לא יחסר".

5 קצף 34

על שרה אמנו נדרש הפסוק:

"יידע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה" (תהלים ל"ז, יח) כשם שהן תמימן כך שנותם תמימות, זו שרה שהייתה תמימה במעשיה. חביבים חייהם של צדיקים לפני המקום בעולם הזה ובעולם הבא." (ב"ר נ"ח, א)

37

רכו שם חיי שרה משמואל

והנה בזה"ק שאברהם ושרה הם נשמה וגוף. היינו אף ששניהם היו שלמים בגוף ונשמה, מי' עיקר עבודת אברהם היתה להמשיך חסדים מלמעלה למטה

את האנשים, ושרה היתה עיקר עבודתה מלמטה למעלה להמשיך את תשוקת התחתונים לעליונים, וזהו שהיתה מגיירת את הנשים. הצד השהו שבהם שהיו מחברים את העליונים והתחתונים יחד ושניהם זכו למערת המכפלה שהיא מקום * החיבור, אך כאשר הוא פתח ג"ע התיכור מלמטה למעלה. וזהו ההפרש בין מערת המכפלה למקום המקדש ששם מלאכי

שרה היא מאותם הצדיקים השלמים אשר שאפו לשלמות, והגיעו לשלמות מתוך שקיימו את התורה מאל"ף ועד תי"ו. שאיפה זו לשלמות מתבטאת בחיי שלמות בעולם הזה מתוך קשר עמוק לחיי העולם הבא. ערכי נצח מושתלים בחיי הצדקת בעולם הזה. לשון אחרת, שרה בחייה בעולם הזה שזורים ערכים של העולם הבא ולכן היא "אשת חיל" יראת ה' היא תתחלל.

מערת המכפלה שבקריית ארבע שנקראה כך מפני שגרו בה ארבעה צדיקים, ענר, אשכול וממרא ואברהם ונקברו בה ארבעה צדיקים אבות העולם, אדם הראשון, אברהם, יצחק ויעקב, ונקברו בה ארבע אמהות חיה, שרה, רבקה ולאה (ע"פ ב"ר נ"ח, ד). צדיקים וצדקניות אלה הגיעו לשלמות מיוחדת של אחדות גוף ונשמה, מתוך עמל להשלים את יעודם בעולמם. האדם בא מן העפר ועתיד לשוב אל העפר, ומאותו עפר הוא עתיד להתחיות בתחיית המתים.

אלקים עולים ויורדים בו שהוא חיבור
 מלמטה למעלה ומלמעלה למטה כמו שכתבנו
 במק"א, ובמערות המכפלה מצינו רק חיבור
 מלמטה למעלה וכל הנשמות העולות לעולם
 העליון עולות דרך מערת המכפלה. ע"כ
 מתיחס מקום זה ביותר לשרה שזו היא
 מדתה ביותר, ואברהם שנתגלה אליו
 המקום הזה ה"י נמי ע"י מצות הכנסת
 אורחים או תפלה כנ"ל שהיא התדבקות
 מטה למעלה, ועיקר מדה זו מתיחסת
 לשרה, וזהו מאמר המדר"ת זממה שדה
 ותקחהו ששרה בכל ימי היתה עבודתה
 כבוד קטורה לחבר תחתונים לעליונים נה
 שדה אשר ברכו ה' להתחבר לעלמא עלאה
 וזו היתה כל מחשבתה וזה הוא זממה
 מלשון מחשבה, ע"כ זכתה להקבר בה
 כנ"ל וזה ותקחהו. וזהו שמאריך בלשון

במדרש תנחומא (חיי שרה ד), התחיל אברהם
 לבכות עליה ולומר אשת חיל מי ימצא וגו' עד סוף
 הפרק. ועיי"ש שדורש שייכות כל פסוק לשרה.
 ועה"פ זממה שדה ותקחהו מפרש דקאי על מערת
 המכפלה, שזממה ונטלה את שדה המכפלה. וקשה
 דהרי מערת המכפלה נקנתה רק לאחר מיתת שרה,
 ומה שייך לקרוא השבח הזה על שם שרה. וכמ"כ
 יש להקשות על עוד דרשות שם, כגון לא תירא
 לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים, שמבאר
 דשלג קאי על הגיהנום, שאינה יראה מן הגיהנום
 כי כל ביתה לבוש שנים, אל תקרא שנים אלא
 שניים, אות שבת ואות מילה, שיהודי אשר לו אות
 שבת ואות מילה, ב' אותות אלו הם העצה להנצל
 מהגיהנום. וגם בזה יש להקשות מה שייך ענין זה
 לשרה ולאשת חיל. וכן בפסוק סדין עשתה ותמכור
 דמפרש זו המילה, קשה כן מה שייך לשבח בזה
 את האשת חיל ואיוו שייכות יש לזה אל שרה.

אכן יש ללמוד מזה דבחינת אשת חיל ענינה
 דאף שבעצם אשה היא בחי' מקבל, הברכה וההשפעה
 לבית היא בזכות האשת חיל, וע"ד דאי' בספה"ק
 שכל הגשמיות והרוחניות של הבית תלויים בזכותה,
 וע"כ נחשב לזכותה לא תירא לביתה משלג כי כל
 ביתה לבוש שנים, אות שבת ואות מילה, היינו
 השבתות וקדושת הבית, שזה בזכותה. וכן שאר
 הענינים שנמנו שם שהם בזכות האשת חיל, אף

שאינה עושה זאת בעצמה אבל זה בזכותה
 ובהשפעתה. ועד שבמדרש שם עה"פ ואברהם זקן
 בא כימים וה' ברך את אברהם בכל איתא כדי שלא
 יהיו באי עולם אומרים לא נתברך אברהם אלא מחמת
 שרה לכך נאמר וה' ברך את אברהם, שהיה מקום
 לומר שכל הברכות הם רק בזכות האשת חיל.

ואף זממה שדה ותקחהו דקאי על מערת
 המכפלה שקנאה אברהם לאחר מיתת שרה, גם הוא
 מכחה, שהוא ע"ד מאחז"ל (ברכות יח.) צדיקים
 במיתתן קרוין חיים, והיינו שיש בהם כח הנצחיות,
 והשפעתם קיימת גם לאחר הסתלקותם, וכח האשת
 חיל שייך גם על ענינים שלאחר מכן, שיהיו מכחה
 והשפעתה. וזהו מה דמצינו בתורה הלשון ויאמר
 א' לאברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי
 וגו' וכן שרה אשתך יולדת וגו', דלכאורה מיותרת
 תיבת אשתך, אלא מרומז כאמור שיש בזה בחי'
 נצחיות, ודבר אלוקינו יקום לעולם, ותמיד היא שרה
 אשתך אף לאחר מותה, כי האבות והאמהות יש בהם
 נצחיות. ועפ"ז י"ל הכתוב ויוסף אברהם ויקח אשה
 ושמה קטורה, שיש מקשים שהרי היה זה לאחר מות
 שרה, ומהו הלשון ויוסף שמשמעו שהיוסף עליה
 עוד אשה. אכן כאמור שרה אשתך היא נצחיות,
 ואף לאחר מותה הריהי כבחיית חיותה. וזהו פי' זממה
 ונטלה שדה המכפלה, ע"פ האמור שהכל בזכותה
 בהשפעתה ובהשראתה של האשת חיל, וגם שדה

39 ברכת חיי שרה מרדכי רכא

"התחיל אברהם לבכות עליה ולומר אשת חיל מי ימצא
 בטח בה לב בעלה (משלי לא, י), אימתי וכו' דרשה צמר
 ופשתים, בין יצחק לישמעאל, שאמרה (בראשית כא, י)
 גרש האמה הזאת ואת בנה" וכו' (תנחומא חיי שרה, ד)
 — דרשה את פרשת "צמר ופשתים", פרשת שעטנו. חדרה שרה לעומקה
 של פרשת שעטנו, ודלתה משם הוראה למעשה.

החוראה היא: "המוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק, מאי טעמא,
 אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' (משלי כא, ל), כל מקום שיש חילול
 השם אין חולקין כבוד לרב" (ברכות יט:).

— יצחק וישמעאל, "שעטנו" המזך.
 כל תערובת של ישמעאליזם בתוך ה"יצחק", שעטנו הוא. כשם שכל
 תערובת של פשתים, אפילו חוט אחד, שעטנו הוא.
 ולכן, אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'. חייבים לפושטו אפילו
 בשוק.
 — חייבים לגרש את בן האמה.
 כי במקום שיש חילול השם, "אין חולקין כבוד לרב", גם אם הוא אברהם
 אבינו!

זו היא גדולתה של שרה.
 זהו הספדה.

☆☆☆

40 כמובן, שאין הדברים מוגבלים רק ליצחק ולישמעאל, או לגופים זרים זה
 מזה, כמו יצחק ועשו.
 הדברים אמורים כלפי כל תערובת הבאה מחוץ ל"יצחק".
 * יצחק, וכל הבאים בעקבותיו, חייבים להיות תפוסים כל כולם
 באברהמיות. כל פירור, או אף שבריר פירור, של משהו מן החוץ, "שעטנו"
 הוא.

אין עצה ואין תבונה, אלא לגרש את בן האמה הזאת.
 זהו לא רק הספדה של שרה אמנו.
 — זוהי צוואתה!
 כי כך חייב להראות ולהיות חינוכם של בניה ובני בניה עד עולם.
 ללא שעטנו.
 זהו הלקח מדרשת פרשת צמר ופשתים.

44

אבל כסה כאבו ואכזבתו ממנו, ולא הבין אדניהו. שמעשיו נגעו אל לב אביו מאוד ולא ראה עד היכן התעצב אביו על ידי רשעתו.

ומכל זה יש לנו שני מסרים חשובים ועיקרים מפרשתינו וההפטרה שלה.

משרה אמנו אנו לוקחים לקח טוב על טיב מעשינו הטובים, והמדות טובות והמסירות

נפש שגלויים ונראים מדי יום ביומו בכותלי

בתינו שהם עומדים למשל ולמופת ליוצאי

חלצינו ששמים לב לרצינות וערך כל אלו

בחיי היהודי. ומההפטרה אנו לומדים כמה

חשוב וחמור הוא שבני בית שלנו יראו

ויתווכחו עד כמה אנו עצובים ומתייסרים

43

אלא וודאי הוכיחו והוכיחו, אבל לא בתוכחה הכתוב מדבר אלא ב'עצב', וכמו שדייק הפסוק: "ולא עצבו אביו מימיו".

וביאור הדברים הוא, שאין הבנים שמים לב רק להמידות טובות והמעשים טובים של

הוריהם, אלא לבם ער וקשובה גם לראות ולהבין עד כמה מעשיהם ה'לא טובים' נוגע

ללב הוריהם, מהו עומק כאבם, ועד היכן הם עצובים,

וכמה חריף יסוריהם על נלוזות מעשיהם. ואם יש יחס של אהבה וחביבות

בין ההורים והבנים, אז יורד עצב ההורים אל לב הבנים, והם פורשים מדרכיהם הרעים ומעשיהם הבלתי הולמים להם. ויש לומר

שזה פירוש "ולא עצבו אביו", "עצבו" דייקא, שמאיזה טעם, הגם שהוכיחו על סרחונו,

3035

45

מבית מדרשו של הרב דסלר זצ"ל למדנו שכאשר ישנן שתי דעות לעניין אחד במדרש, אין פירושו שיש כאן מחלוקת אלא אלו שני פנים להבנת העניין ("מכתב מאליהו" ח"א, עמ' כ"ד-כ"ג, וכן "מכתב מאליהו", ח"ד, ביאורים באגדה, עמ' 214-130).

לפי זה אברהם בא מקבורתו של תרח להספיד את אשתו שרה, כמשמעו, שרק בסיועה של שרה פילס לו אברהם דרך חדשה לעבוד את ה' עיני קבורת תרח ומורשתו. בלעדי בת זוגו, שרה היא יסכה, לא היה מצליח אברהם להתנתק

לחלוטין ממורשת תרח ולהתחיל התחלה חדשה וליצור בסיס לעם סגולה, זהו

ביאור דעתו של ר' לוי. אך הדעה השנייה, דעת ר' יוסי היא, שאברהם בא מן העקידה אל הספדה של שרה, וגם כאן הביאור הוא שבניסיון העשירי והגבוה

ביותר שבו נתנסה אברהם אבינו, הוא עמד בו מכוחה ומכוח כוחה של שרה אשתו.

ההספד אם כן הוא כפול. שרה אותה מספיד אברהם במזמור "אשת חיל" היא

שסייעה לו לבנות את העתיד עיני עמידה בניסיון העקידה, והיא היא שסייעה לו

למחוק את העבר, בדמות בית תרח. זהו סוף משמעו של המאמר "שהכל סוכן

ביופיה" של שרה ואף סוף משמעם של דברי אברהם: "הנה נא יזעתי כו אשה יפת

מראה את". זהו יופיה הפנימי העמוק של שרה העומדת על נקודות העיקר

ושמכוחה נבנתה האומה הישראלית.

מ שיערי פרשת חיי שרה חיים

1003825

שרה שתי שנים, אלא מהיכן בא מהר המוריה. ולכאורה תמוהים מאד דברי רבי לוי שבא מקבורתו של תרח שקדמה שתי שנים לקבורת שרה, מה היתה סברתו לפרש כן.

ונראה ביאור הדברים, דבאמת גם למסקנת המדרש שבא מהר המוריה ועקידת יצחק שהיה באותו הפרק, (וכמו שמבואר במדרש במקום אחר

(נה, ה) עיין שם), לא לחינם הזכירו חז"ל שאברהם אבינו בא מעקידת יצחק לספור לשרה, אלא נתכוונו גם לרמוז בזה על הבסיס אשר עליו

העמיד אברהם את הספידו על שרה, והזכיר גדלותו של יצחק שנעקד על גבי המזבח ומסר צווארו לשחיטה כדי לקיים רצון הקב"ה, וגדולה

זו באה ליצחק משרה אמו, וזה היה שבחה שהזכיר אברהם במותה, ועל פי זה יש לפרש גם דברי רבי לוי שבא לספור לשרה מקבורתו של תרח,

והכוונה היא שגדולת שרה היתה גם מפני שגדלה בבית עבודה זרה של משפחת תרח ואף על פי כן לא הושפעה מהנהגתם, ואדרבה מתג

גנותו של תרח עלתה לרום מעלת שרה אמנו. ואולי שני הדברים דבר אחד המה, כי בהספד על שרה הדגיש אברהם אבינו את מעלתה, שגדלה בביתו של תרח ובכל זאת זכתה לגדל בן צדיק כיצחק. וזהו מהותו של

הספד, להעביר מול עיניו את כל מאה עשרים ושבע שנות חיי שרה, ולראות כיצד פעלה בכל הימים הללו להתעלות.

ואמרו חז"ל "מאין בא, מהר המוריה בא". ופירושו הבעלי דרשנים ששאלת המדרש אינה מאיזה עיר או מדינה הגיע אברהם אבינו לקבורת אשתו, אלא מאיזה תכונה באישיותה של שרה אמנו לקח חומר להספידה כדי לתאר להנאספים, מה היתה מהותה ושבתה של שרה בסוד הכתוב (משלי לא, א): "הנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה".

ולזה תירץ המדרש "מהר המוריה בא", שאברהם אבינו יסד דברי הספדו על מה ששרה זכתה לגדל יצחק אבינו, בן שהיה מוכן למסור את נפשו בשמחה על המזבח למען השי"ת. וזהו "מהר המוריה בא", ממה שאירע בהעקידה על הר המוריה בהנהגתו הנפלאה של יצחק. שאם כך כח הבן, אזי מוכרח להיות שנמשך בעיקר מהשפעת אמו

הצדיקה והדוגמא חיה שראה אצלה. וזהו שבת לשרה אמנו ועדות על מסירותה הנפלאה אל בוראה כל ימיה.

במאמר זה, חז"ל העמידו לפנינו עיקר גדול בהנהגת בית בישראל.

שחוב קדוש מונח על ראשי המשפחה לזכור שתמיד בכל שעה ובכל רגע ובכל עת שעניי ילדיהם עליהם לראות ולהבין מהתנהגותם ערכי החיים, מהו חשוב ומהו חסר חשיבות, מהו דבר גדול ורציני ומהו דבר קטן וחסר משמעות, מתי צריך האדם לעמוד על דעתו ומתי לוותר, וכדומה ענייני ערכי החיים ועמדתינו לגבם. "יצחק לאך" אינם ספחתי שדה שצומחים מעצמם במקרה בלתי השגחה, אלא פרחים נדירים שאדוני הגן מגדלים ומעבדים בתשומת לב ונפש חפצה מיוחדת ותמידית.

עוד יסוד חשוב הניחו לנו קדמונינו בדברי ההפטרה של פרשתן, כאשר הנביא מעמיד לפנינו תיאור פניו של אדוניהו בן חגית ואישיותו, כאשר, בסוף ימי דוד אביו, בקש לקחת המלכות לעצמו. ושם כתוב (מלכים א' א, ט): "ולא עצבו אביו מימיו לאמר מדוע ככה עשית" וגו'. והפירוש הפשוט הוא שלא ייסר אותו אביו כאשר עבר על נימוסי המלכות, או כאשר התנהג שלא כשורה, ולא השגיח עליו כראוי להוכיחו ולגעור בו באוולתו. אבל קשה להאמין שדוד המלך ראה בנו עובר עבירות, אם קלות או חמורות, ולא הוכיחו על פניו, ולא נזף בו כלל, שהרי נצטוונו "הוכח תוכיח"

(ויקרא יט, יז) ועוד ענינים חמורים, הן מצד אבהות, הן מצד יהדות, ובוודאי מקום הניחו לנו להוסיף לקח.